

М.О. Мікуліна

КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЇЇ ВИЗНАЧЕННЯ

У статті розглядаються кредитоспроможність позичальника як економічна категорія, сучасні підходи до методології оцінки кредитоспроможності, а також можливості регресійного аналізу в побудованні моделей оцінки економічного стану сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, оцінка кредитоспроможності, регресійний аналіз.

Комерційні банки перед тим, як прийняти рішення про доцільність і умови кредитування, здійснюють оцінку кредитоспроможності позичальника, використовуючи з цією метою різні методологічні підходи. При цьому усі вони оцінюють фінансове становище позичальника, для чого застосовують відповідні показники кредитоспроможності, однак кожний банк формує свою кількісну систему оцінки, що складає його комерційну таємницю.

У практиці вітчизняних комерційних банків все більшого поширення набуває метод, заснований на бальній оцінці позикоотримувача і передбачає визначення рейтингу клієнта. Критерії, за якими здійснюється оцінка позичальника, суворо індивідуальні для кожного банку, базуються на його практичному досвіді і періодично переглядаються. При цьому банки використовують методики оцінки кредитоспроможності позичальників, що стають їх "know-how", однак для розробки і використання таких методик необхідно насамперед визначення змісту поняття "кредитоспроможність" як об'єкта дослідження.

Дотепер серед економістів не існує єдиної думки стосовно даного питання. Так, З. Круш і Л. Перекрестова [3] визначають кредитоспроможність позичальника як його здатність повністю і в визначені терміни розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що звужує поняття кредитоспроможності до поняття платоспроможності.

І.Т. Балабанов розуміє під кредитоспроможністю позичальника його акуратність в розрахунках за раніше отриманими кредитами, поточними фінансовими зобов'язаннями і можливість при необхідності мобілізувати грошові кошти з різних джерел [1].

В.М. Янішевська та інші автори наводять наступне визначення: "кредитоспроможність являє собою оцінку банком позичальника з точки зору можливості і доцільності надання йому кредиту і визначає ймовірність своєчасного повернення позики і виплати по ній відсотків у майбутньому [5]".

Найбільш вдалою видається думка А.Н. Кривцової, яка визначає кредитоспроможність позичальника як його здатність в установленій кредитним договором термін погасити свої зобов'язання перед банком як за сумою основного боргу, так і за нарахованими процентами в умовах поточної кон'юнктури грошового ринку [2].

Отже, для характеристики надійності позичальника використовується поняття кредитоспроможності, за допомогою якого можна класифікувати позичальників і розбивати їх на групи, залежно від цілей кредитора. У нашому випадку оцінка кредитоспроможності позичальника зводиться до узагальнення сукупності значень певних показників формальної і неформальної оцінки різних аспектів його діяльності.

Сукупність показників, що вибирається для оцінки кредитоспроможності, залежить від багатьох умов, серед яких можна виділити декілька основних:

- кредитна і комерційна репутація позичальника;
- характер діяльності позичальника;
- сума кредиту;
- мета кредиту.

Загальний порядок оцінки кредитоспроможності можна зобразити у вигляді принципової схеми (рис. 1), що являє собою сукупність основних напрямків, за якими банк складає певну "кредитну характеристику" позичальника.

В процесі ідентифікації позичальника, як правило, визначається характер його діяльності – форма власності, спеціалізація, тривалість функціонування на ринку і зайнята там ніша.

Кредитна історія позичальника та його ділова репутація оцінюється на основі формальних і неформальних показників.

Формальні показники, що можуть бути розраховані за певними формулами і мають числові значення, визначаються на підставі даних фінансової звітності позичальника – юридичної особи. Неформальні показники можуть бути оцінені тільки експертами, вони не мають формул для розрахунку і чіткого набору вихідних даних. Комплексна оцінка фінансової звітності являє собою своєрідну фінансову діагностику позичальника. Оцінка ділової репутації – це комплексний експертний висновок, що є своєрідною рекомендацією про доцільність продовження співробітництва з позичальником.

Проте загальноприйняті фінансові показники, застосовувані для оцінки фінансового становища господарського суб'єкта, не можуть дати повної картини про реально сформовану економічну ситуацію та прогнози щодо її подальшого розвитку. Наприклад, високе значення коефіцієнта поточної ліквідності за звітний період не може означати, що позичальник здатний вчасно й у повному обсязі погашати свою

поточну заборгованість у майбутньому, навіть незважаючи на те, що в нього відсутня сумнівна дебіторська заборгованість. До того ж, не завжди необхідно мати високий коефіцієнт поточної ліквідності, якщо підприємство має порівняно високу ділову активність.

На наш погляд, найбільш об'єктивну оцінку фінансового становища того чи іншого підприємства можна одержати за підсумками аналізу, проведеного на основі достатньої його глибини, ширини

охоплення інформаційної бази та належного рівня узагальнення показників.

Виходячи з цього, пропонується методика комплексної порівняльної рейтингової оцінки економічного становища підприємства, заснована на теорії і методиці фінансового аналізу в умовах ринкових відносин із використанням можливостей пакета прикладних програм MS Excel.

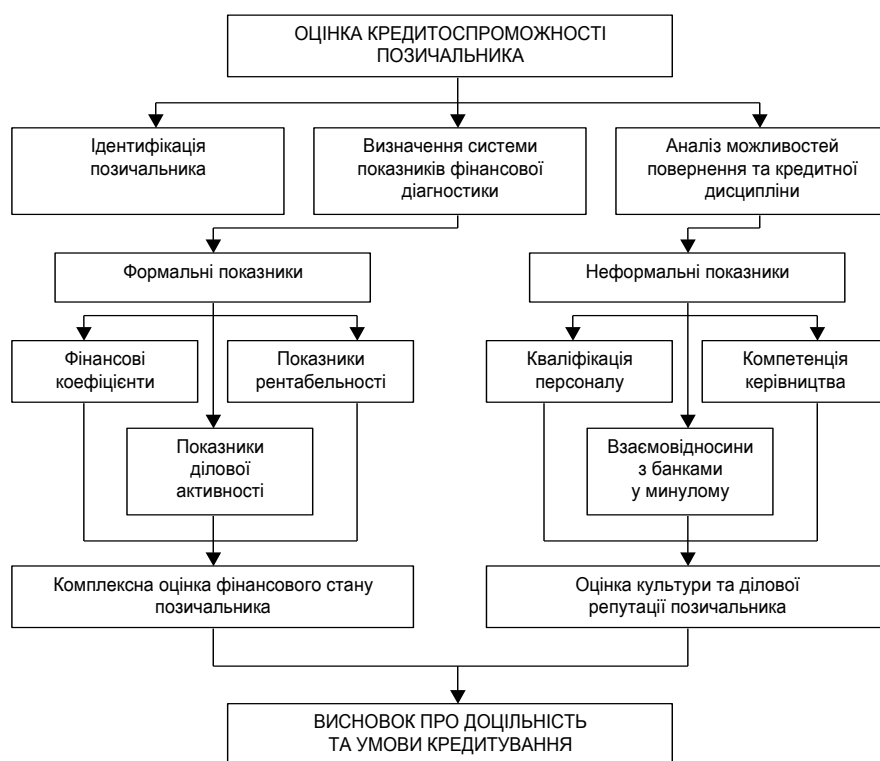

Рис. 1. Принципова схема оцінки кредитоспроможності позичальника

Складовими етапами методики комплексної порівняльної рейтингової оцінки економічного становища сільськогосподарських товаровиробників є:

- збір і аналітичне опрацювання вихідної інформації за оцінюваний період часу;
- обґрунтування системи показників, використовуваних для рейтингової оцінки фінансового стану, рентабельності і ділової активності, їх класифікація, розрахунок підсумкового показника рейтингової оцінки;
- класифікація (ранжирування) підприємств за рейтингом.

Підсумкова рейтингова оцінка враховує всі найважливіші параметри (показники) фінансово-господарської і виробничої діяльності підприємства, тобто господарської активності в цілому. При її побудові використовуються дані про виробничий потенціал підприємства, рентабельність його продукції, ефективність використання виробничих і фінансових ресурсів, стан і розміщення коштів, їхніх джерел та інші показники.

Точна і об'єктивна оцінка фінансового стану не може базуватися на довільному наборі показників. Тому вибір і обґрунтування вихідних індикаторів фінансово-господарської діяльності повинні здійснюватися відповідно до досягнень теорії фінансів, виходити з цілей оцінки, потреби суб'єктів управління в аналітичній оцінці. У різних авторів, що займаються питаннями комплексної оцінки фінансово-господарської діяльності, зустрічаються різні підходи до обґрунтування системи аналізованих показників і методики їхнього аналізу. Разом з тим простежується спільний підхід до систематизації показників, які більшість авторів об'єднують в три групи:

1. Фінансові коефіцієнти.
2. Показники рентабельності (доходності).
3. Показники ділової активності.

З даного переліку, на нашу думку, головними слід вважати фінансові коефіцієнти, які визначають тип фінансової ситуації, та окремі показники ділової активності, що характеризують віддачу фінансових ресурсів, оборотність активів, дебіторську заборгованість тощо. Що стосується показників

рентабельності, які можуть мати як позитивні, так і негативні значення, то їх слід використовувати як доповнення до основної частини фінансового аналізу. Доходність чи збитковість господарської діяльності позичальника не здійснює значного впливу на його кредитоспроможність. В цьому плані вирішальне значення має співвідношення фінансових ресурсів (з різним ступенем ліквідності) з фінансовими зобов'язаннями (різних термінів погашення).

Більшість комерційних банків, перш ніж прийняти рішення про доцільність і умови кредитування, здійснюють оцінку кредитоспроможності позичальника, використовуючи при цьому різноманітні методологічні підходи. Для підприємств аграрної сфери, на наш погляд, підходить система рейтингової оцінки, що базується на показниках, які характеризуватимуть крім фінансової ситуації якість та віддачу ресурсного потенціалу позичальника.

Для визначення класу кредитоспроможності аграрного позичальника, для якого характерні специфічні галузеві особливості, нами пропонується кілька узагальнюючих показників.

1. Індекс фінансової ситуації – інтегральний показник, що визначається за формулою:

$$K_{\Phi C} = \sqrt[5]{K_{AL} \cdot K_{П} \cdot K_A \cdot K_3 \cdot K_M}, \quad (1)$$

де K_{AL} – коефіцієнт абсолютної ліквідності – відношення найбільш ліквідних активів до поточних зобов'язань. Показує яку частину короткострокової заборгованості підприємство може погасити найближчим часом за рахунок грошових коштів та короткострокових фінансових вкладень;

$K_{П}$ – коефіцієнт покриття – відношення оборотних активів до поточних зобов'язань. Показує платіжні можливості підприємства, оцінювані за умови не тільки своєчасних розрахунків із дебіторами і сприятливої реалізації готової продукції, але і продажу у випадку потреби інших елементів матеріальних цінностей;

K_A – коефіцієнт автономії – відношення суми власного капіталу до загальної суми джерел. Зростання коефіцієнта свідчить про зміцнення фінансової незалежності підприємства, зниження ризику фінансових ускладнень в майбутні періоди, підвищує гарантії погашення підприємством своїх зобов'язань;

K_3 – коефіцієнт заборгованості – відношення дебіторської заборгованості до кредиторської. Показує яка частина кредиторської заборгованості може бути покрита за умови повернення дебіторської заборгованості;

K_M – коефіцієнт маневреності – відношення вартості оборотних активів до суми власного капіталу. Високе значення коефіцієнта позитивно характеризує

фінансовий стан позичальника і свідчить про належну мобільність капіталу.

2. Коефіцієнт віддачі капіталу відношення виручки від реалізації продукції до суми капіталу (валюта балансу). Показує скільки виручки припадає на одну гривню вкладеного капіталу і характеризує ділову активність підприємства.

3. Віддача трудових ресурсів визначається сумою виручки, що припадає на одного середньорічного працівника і характеризує продуктивність праці на підприємстві.

4. Віддача земельних ресурсів визначається виходом виручки від реалізації продукції на 100 га сільськогосподарських угідь. Важливість цього показника пояснюється винятковістю землі як головного засобу виробництва в галузі.

Як класифікуюча ознака фігуруватиме класність позичальника аграрного сектора, розрахована за методикою, що пропонується З. Круш і Л. Перекрестовою [3]. Рейтинг кожного коефіцієнта тут визначається шляхом експертної оцінки з урахуванням галузевої приналежності підприємства, ступеня ризику неповернення позики і т.д. Відносячи кожен з фінансових коефіцієнтів до одного з трьох класів кредитоспроможності відносно порогових величин та зважуючи їх на певну суму балів, отримують рейтингове значення, за яким і відносять підприємство до того чи іншого класу.

Для визначення умов надання позики і можливостей її отримання зазначені автори [3] розбивають позичальників на три групи:

1 клас. Високий ступінь кредитоспроможності при відповідній репутації і наявності відповідних зв'язків чи протекції. Можливий овердрафт або контокорент з правом необмеженого перевищення планового розміру кредиту.

2 клас. Позичальник нестійкий із середнім ступенем кредитоспроможності. Кредитування можливе під будь-які об'єкти (крім загального розриву в платіжному обігу) з обмеженням видачі позичок плановим розміром кредиту, по спеціальному або окремому позичковому рахунку з періодичною (або без неї) перевіркою забезпечення, скоріш усього з умовою застави майна.

3 клас. Позичальник некредитоспроможний. Шанси на отримання позики незначні, адже кредитування вимагає особливих умов і можливе з окремого або простого позичкового рахунку по залишку, підкріплене заставою, гарантіями і страхуванням кредитних заходів або ризику непогашення позикових коштів. Обов'язкова перевірка забезпечення заборгованості за позицією.

У більшості випадків різні методики оцінки кредитоспроможності розбивають позичальників на 5 і більше груп, однак у нашому випадку таке подібнення недоцільне. Справа в тому, що кожен з трьох класів можна розбивати на групи, ранжируючи підприємства з точки зору наближеності чи віддаленості значення класифікуючої ознаки до граничного значення групи класності. Залежно від цього умови кредитування можуть бути більш

жорсткими чи ліберальними. Разом з тим використання більшої кількості показників поглиблює оціночну базу та підвищує об'єктивність результатів.

У результаті застосування регресійного аналізу та використання можливостей комп'ютерної техніки (ППП MS Excel) нами була розроблена регресійна модель оцінки класності позичальника на основі вищеназаних показників. Рівень останніх – це числові значення факторних ознак. Результативною ознакою виступає рентабельність продажів. Для розрахунків було відібрано у порядку випадкової неповторної вибірки 35 сільськогосподарських підприємств Сумської області з різним рівнем доходності і фінансової незалежності. У результаті було отримано рівняння кореляційної залежності:

$$Y_x = 3,5949 - 0,6730x_1 - 0,5427x_2 - 0,0112x_3 - 0,0048x_4, \quad (2)$$

де Y_x – клас кредитоспроможності позичальника;
 x_1 – індекс фінансової ситуації;
 x_2 – коефіцієнт віддачі капіталу;
 x_3 – віддача трудових ресурсів;
 x_4 – віддача земельних ресурсів.

Достовірність отриманих результатів підтверджується величиною коефіцієнта кореляції, яка складає 0,919 (зв'язок між досліджуваними ознаками дуже щільний) і коефіцієнта детермінації – 0,839 (підвищення класу кредитоспроможності в даній сукупності на 83,9 % залежить від названих чинників).

Для апробації розробленої методики візьмемо 12 господарств і визначимо для кожного клас кредитоспроможності та умови кредитування, на які вони можуть розраховувати. Для цього нам залишається лише підставити у запропоновану модель числові значення (табл. 1).

Таблиця 1

Розрахунок показників моделі кредитоспроможності позичальника (2001 р.)

Підприємство	Індекс фінансової ситуації	Коефіцієнт віддачі капіталу	Віддача трудових ресурсів	Віддача земельних ресурсів	Клас кредитоспроможності	Рентабельність продажів, %	Якість землі, балів бонітету
1. ВАТ "Радгосп Буринський"	0,104	0,216	5,906	37,489	3,162	-128	69
2. НДГ СНАУ	0,399	1,270	10,752	95,451	2,058	-19,2	80
3. ТОВ "Агрофірма "Косівщинська"	0,976	0,695	9,420	142,681	1,770	9,2	79
4. ТОВ "Велико-Чернечинське"	0,586	0,348	4,430	27,705	2,829	7,3	52
5. Радгосп "Победа"	1,248	1,296	10,274	174,117	1,101	13,8	79
6. ПСП "Хухрянське"	0,670	0,518	10,342	107,548	2,231	47	71
7. ДСП "Родючість"	0,471	0,946	8,610	92,355	2,225	14,9	79
8. СЗАТ "Маяк" (Середино-Будський район)	0,126	0,297	5,040	37,986	3,110	-27,8	34
9. СЗАТ "Маяк" (Тростянецький район)	1,323	1,255	10,177	176,505	1,062	40,2	72
10. ТОВ "Степанівське"	0,167	0,237	8,376	34,707	3,093	5,5	72
11. СТОВ "Березівське"	0,220	0,262	4,573	49,593	3,015	-30,2	56
12. ТОВ АФ "Конотопська"	0,570	0,801	11,030	86,615	2,237	24,8	64

Як видно з проведених розрахунків, на кредитування як позичальник 1 класу може розраховувати СЗАТ "Маяк" (с. Боромля Тростянецького району) – 1,062 і Радгосп "Победа" (м. Білопілля) – 1,101. Решта господарств даної групи належать до другого та третього класу кредитоспроможності з різним рівнем коливання показника класності у бік посилення чи лібералізації умов кредитування.

Об'єктивність результатів можемо підтвердити аналізом кореляційних залежностей в даному масиві інформації. Зокрема, в аналізованій сукупності спостережень взаємокорелюють дві ознаки: клас кредитоспроможності та рентабельність продажів. Так, з ростом кредитоспроможності на 0,1 пункта рентабельність продажів зростає на 3,6 % (рівняння кореляційної залежності: $y=78,9-35,5x$; коефіцієнт кореляції 0,576, коефіцієнт детермінації – 33,1 %). І, навпаки, з ростом рентабельності продажів на 1 % клас кредитоспроможності підвищується на 0,01

пункта (рівняння кореляційної залежності: $y_x=2,291-0,009x$).

Продовжуючи аналіз закономірностей, можемо підтвердити достовірність отриманих результатів, дослідивши вплив якісного складу земель на результативні показники. Так, підвищення бонітету ґрунту на один бал викликає підвищення класу кредитоспроможності на 0,03 пункта (рівняння кореляційної залежності $y=4,487-0,032x$, коефіцієнт кореляції – 0,576, коефіцієнт детермінації – 33,5 %) і підвищення рівня рентабельності продажів на 0,7 % (рівняння кореляційної залежності $y=49,4+0,682x$, коефіцієнт кореляції 0,205, коефіцієнт детермінації 4,2 %).

Таким чином, проведений кореляційний аналіз закономірностей досліджуваного явища дає підстави говорити про об'єктивність отриманих результатів. Разом з тим апробація запропонованої моделі комплексної рейтингової оцінки рівня фінансово-

господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників дозволила виявити деякі властиві їй переваги.

По-перше, запропонована методика базується на комплексному багатомірному підході до оцінки такого складного явища, як фінансова та господарська діяльність підприємства.

По-друге, рейтингова оцінка фінансової діяльності підприємства здійснюється на основі даних його фінансової звітності. Для її одержання використовуються найважливіші показники фінансової діяльності, застосовувані на практиці в ринковій економіці.

По-третє, рейтингова оцінка є порівняльною. Вона дозволяє проводити порівняння підприємств, що

розрізняються за формами власності, спеціалізацією, розмірами господарства і може використовуватися не тільки банками, а й іншими суб'єктами господарювання (наприклад, для самооцінки).

По-четверте, для одержання рейтингової оцінки використовується гнучкий обчислювальний алгоритм, що реалізує можливості регресійної моделі порівняльної комплексної оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства.

По-п'яте, доповнення запропонованої моделі аналізом неформальних показників дасть банку змогу об'єктивно визначитися в оцінці доцільності та умов кредитування.

Список літератури

1. Балабанов И.Т. Анализ и планирование финансов хозяйствующего субъекта. – М.: Финансы и статистика, 1994.
2. Кривцова А.Н. Формализованные процедуры оценки кредитоспособности // www.e-management.ru.
3. Круш З.А., Перекрестова Л.В. Практикум по финансам сельского хозяйства. – М.: Финансы и статистика, 1994.
4. Ольшаный А.И. Банковское кредитование: российский и зарубежный опыт / Под ред. Е.Г. Ищенко, В.И. Алексева. – М.: Русская Деловая Литература, 1997.
5. Янишевская В.М., Севрук В.Т., Лукачер Т.Г. Анализ платежеспособности предприятий и организаций: Практическое руководство. – М., 1991.

Summary

The issue of agricultural enterprises solvency determination is analyzed, different methods of solvency calculation are considered, a special attention is paid to the credit history of the borrower, also the use of different types of solvency indicators – formal and informal – is proposed. The algorithm of the rating evaluation of the financial situation in an enterprise is suggested.

Мікуліна, М.О. Кредитоспроможність сільськогосподарського підприємства та методичні засади їх визначення [Текст] / М.О. Мікуліна // Вісник Української академії банківської справи. - 2003. - №2.- С. 103-107.